

stroke kompliceras dock av att samma lånord används i en helt annan betydelse inom ett område som ligger medicinen nära, nämligen som en metafor för smekning i psykologisk mening.

Några exempel

Låt oss nu konkretisera de olika metoderna med fler exempel. Först »idealgruppen», dvs lyckade översättningar och översättningslån: *bioavailability* → *biotillgänglighet*, *brainwashing* → *hjärntvätt*, *compliance* → *följksamhet*, *day surgery* → *dagkirurgi*, *double blind* → *dubbelblind*, *evidence based* → *evidensbaserad*, *target cell* → *målcell*, *whiplash* → *pisksnärt*.

Så några exempel på engelska termer, lyckosamt försvenskade till uttal, stavning och böjning. De ges i obestämd form singularis och pluralis: *abstract* → ett *abstrakt*, flera *abstrakt*, *bulk* → *bulk(medel)* (endast uttalet anpassat), *hospice* → ett *hospis*, flera *hospis*, *baby* → en *bebis*, flera *bebisar*, *graft* → ett *graft*, flera *graft*, *sampling* → en *sampling*, flera *samplingar*.

En ordtyp som är på väg från inlänning till försvenskning är engelska verbalsubstantiv på -ing. Svenskan har tidigare använt *blinding*, *doping*, *dumping*, *jogging*, *mobbing*, *stretching*, *stripping*. Av alla dessa använder vi försvenskade verb: *blinda*, *dopa*, *dumpa*, *jogga*, *mobba*, *stretcha*, *strippa*. (Alla utom *blinda* finns i Svenska akademiens ordlista, SAOL.) Detta innebär att substantiven till dessa nu bildas med det svenska suffixet -ning: *blindning*, *dopning*, *dumpning*, *jogging*, *mobbing*, *stretchning*, *strippning*. (Dessa finns alla i SAOL utom *blindning* och *stretchning*. Man föredrar ännu *stretching*.)

Ibland går det inte att undvika direktimport av engelska termer utan någon anpassning till svenskan. Ingen har ännu lyckats ersätta *bypass*, *pacemaker* eller *screening* med ord som är bättre anpassade till svenskt uttal och svensk stavning.

Många engelska ord är som bekant »rena latinet». Termer som *oncology* och *prevalence* har enligt ordböckerna kommit till oss via engelskan, men *onkologi* och *prevalens* kan likaväl betraktas som försvenskat latin. Sådan engelsk påverkan är givetvis helt oproblematis. När vi utläser den engelska förkortningen BSE som *bovin spongiform encefalopati* är detta samtidigt en regelbunden försvenskning av den latinska sjukdomsbeteckningen *encephalopathia bovina spongiformis*. Endast ordföljden skiljer. Då och då används engelska förkortningar som vanligen utläses på svenska, t ex *BMI* (kroppsmasseindex), *IQ* (intelligenskvot), *SIDS* (plötslig spädbarnsdöd), *STD* (sexuellt överförd sjukdom, könssjukdom). •

Ménière och lemologi

Ménière och lemologi. Vad har dessa ord med varandra att göra? Intet annat än att de fastnat i ett språkitresserat huvud.

MEDICINENS SPRÅK

Ménières sjukdom med besvärande yrsel brukar ställa till stavningsbesvär vid utskrivning. Hur var det nu accenterna skulle sitta? Medicinsk terminologi har ju som ett rättesnöre att varje term skall vara korrekt och otvetydig. Då måste också dess stavning vara korrekt. Trots detta hörs ibland åsikten att det spelar ingen roll hur man skriver – bara mottagaren förstår det. Så tycks också fransmannen Prosper Ménière (1799–1862) ha menat. På hans dopattest stavas namnet Méniere utan någon accent alls [1]. I sin artikel i Gazette Médicale de Paris 1861 anger han sig som Ménière, alltså utan accent på det första e:et. I den artikeln beskriver han de symtom som gett upphov till eponymen Mb Ménière. Att det kommit att stavas så av eftervärlden beror på att inskriptionen på hans gravsten på Cimetière du Montparnasse i Paris lyder Ménière. Det är sonens önskan om stavningen som kommer fram. I modern franska och engelska ses ofta i facklitteraturen stavningen Méniere utan alla accenter [2]. Vilka fel är rätt? Personligen har jag tilltalats av den sista varianten och funderar på att införa den som ett alternativ i kommande upplaga av »Medicinsk terminologi» [3].

Lemologi läran om smittsamma sjukdomar

Termen *loimologi* (*lemologi*) har en annan historia. Under den stora pesten i London 1665–1666, då vissa dagar flera tusen personer avled och världsstaden skakades i sina grundvalar, levde och verkade läkaren Nathaniel Hodges (1622–1688). Han gav en fin ögonvittnesskildring ifrån pesten i sin bok från 1672 betitlad »Loimologia sive Pestis ...». Den översattes till engelska 1720 med titeln »Loimologia or an historical account of the plague ...» [4]. Termen *loimologi* visar sig vid närmre efterforskning vara i bruk på 1600-talet, och Hodges är en av användarna. Även 1700-talets terminologiska lexikon vi-

sar stort intresse för termen och dess avläggare *loimographia* (beskrivning av pestsjukdom) och *loimiat* (pestläkare). I 1800-talets lexikon hittar jag termen mera sällan. Den tycks då vara i utdöende liksom pesten. Däremot i början av 1900-talet dyker det i ett tyskt lexikon upp termen *loimophthalmia* = smittsam ögonsjukdom. Nu visar det sig att Dornblüth–Pschyrembel från 1939 har tagit med *loimologie* för läran om smittsamma sjukdomar. Även det kända Dorland's har i sin upplaga från 1929 samma term men hänvisar till stavningen *lemology*. Upplagan från 1945 tar upp adjektivet *lemic* med hänvisning till anglifierad stavning *loimic* med termen *loimographia*. Därefter har dessa termer försvunnit från Dorland's. I moderna lexikon av typ International Dictionary från 1986 och Stedman från 1989 betecknas *lemic* och de övriga som hör hit som obsoleta. De kan alltså idag anses vara övergivna.

När jag så kombinerar mitt intresse för medicinens historia med det för medicinens språk, tycker jag att termen *lemologi*, alternativt *loimologi*, av grekiskans *loimos* = »pest eller smittsam sjukdom», är en bra term, som kan anpassas väl till moderna språk. Lemologi blir alltså läran om smittsamma sjukdomar. Denna artikel får därför bli en försöksballong i hopp att smittskyddsläkare – lemologer – och andra intresserade kan ha synpunkter. Välkomna! Ett språk – även det medicinska – måste ständigt stimuleras och leva vidare.

Referenser

1. Dorland's Illustrated medical dictionary. 28th ed. Philadelphia: WB Saunders Company, 1988.
2. Rauchfuss A. Zur korrekten Schreibweise des Namens von Prosper Ménière und einige Anmerkungen zu Leben und Werk. Laryngol Rhinol Otol (Stuttgart) 1984; 63: 381–5. Återgiven av Søren Vesterhauge i Ugeskr Laeger 2000; 167(27): 3876.
3. Lindskog BI. Medicinsk terminologi. Stockholm: Nordiska Bokhandels Förlag, 1997.
4. Holland BK. Treatments for bubonic plague: reports from seventeenth century British epidemics. J R Soc Med 2000; 93(6): 322–4.

Författare

BENGT I LINDSKOG

professor emeritus, Lund. Medlem i Svenska Läkaresällskapet kommitté för medicinsk språkvård.